

KAROLINA WANDA OLSZOWSKA
 Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego
 ORCID: 0000-0003-0535-912X

AMERYKAŃSKA POMOC DLA TURCJI W LATACH 1947–1952. PERSPEKTYWA TURECKA¹

Po zakończeniu II wojny światowej Turcja stała się ważnym państwem w polityce bliskowschodniej Stanów Zjednoczonych. Amerykanie liczyli na to, że w razie konfliktu USA z ZSRS władze kraju nad Bosforem umożliwią lądowanie ich sił na wyspach greckich, a także w portach południowej Anatolii. Równocześnie, w okresie wzmożonych napięć pomiędzy Ankarą a Moskwą², tej pierwszej bardzo zależało na zyskaniu poparcia mocarstw zachodnich lub przynajmniej na stworzeniu wrażenia, że je otrzymała. Potrzebowała również znacznej pomocy finansowej, gdyż nie zdołała samodzielnie wykorzystać swojego dużego potencjału militarnego i położenia geograficznego między Bałkanami a Bliskim Wschodem oraz między morzami Czarnym a Śródziemnym.

Prezydent Stanów Zjednoczonych Harry S. Truman, występując 12 marca 1947 r. przed Kongresem, zaproponował objęcie Grecji i Turcji programem pomocy gospodarczej i militarnej, której celem było uchronienie tych państw przed znalezieniem się w strefie wpływów Związku Sowieckiego. Prezydent poświęcił niewiele miejsca Turcji, która nie brała udziału w działaniach II wojny światowej i nie doznała zniszczeń, natomiast skupił się na skutkach braku pomocy dla położenia Grecji³. Wpisywało się to w szerszą koncepcję doktryny Trumana, zgodnie z którą fundamentalnym elementem bezpieczeństwa USA był opór wobec sowieckiego imperializmu⁴. Oczywiście należy mieć na uwadze także to, że celem Amerykanów było nie tylko powstrzymanie komunizmu czy wsparcie różnych

¹ Artykuł został zrealizowany w ramach projektu Preludium 16 (Narodowego Centrum Nauki – NCN): „Ankara balansująca między Waszyngtonem a Moskwą. Stosunki bilateralne turecko-amerykańskie i turecko-sowieckie w latach 1945–1952”, Umowa nr UMO-2018/31/N/HS3/00661 (na lata 2019–2022).

² Więcej o napięciach w stosunkach turecko-sowieckich: K.W. Olszowska, *The significance of the Black Sea in Turko-Soviet relations in 1939–1946*, „Folia Historica Cracoviensia” 2021, t. 27, z. 2, s. 43–61.

³ National Archives US, Truman Doctrine (1947), Waszyngton, 12 III 1947 r., <https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine> (dostęp 4 VI 2023 r.).

⁴ Więcej: M.D. Bustdorff, *Proclaiming the Truman Doctrine: The Cold War Call to Arms*, [College Station, Texas] 2008.

państw, lecz także dbanie o własne interesy gospodarcze. Mieli oni olbrzymie zasoby, które chcieli sprzedać, i dążyli do zapewnienia sobie rynków zbytu.

Warta uwagi jest narracja, która narosła wokół tej pomocy. W *Historii Imperium Osmańskiego i Republiki Turcji*, autorstwa Stanford Jay Shaw oraz Ezel K. Shaw, znaleźć można stwierdzenie, że była to ważna część bilateralnych stosunków amerykańsko-tureckich⁵. W książce Amy Austin Holmes powtarzana jest informacja, że wsparcie USA dla Ankary w ramach planu Marshalla było znaczne⁶. Celem niniejszego artykułu jest przyjrzenie się tej pomocy w pierwszych latach jej funkcjonowania (1947–1952), czyli w czasie, gdy Turcja „wybierała” między wpływami ZSRS i Zachodu, a także odpowiedzenie sobie na pytania: Czy pomoc ta była wystarczająca? Czy to ona przyczyniła się do wybrania przez Ankarę bloku zachodniego? Jak sami Turcy ją oceniali?

W pracy wykorzystane zostały archiwa tureckie, które są stopniowo uzupełniane, choć wciąż dużym wyzwaniem jest ich niekompletność. Natomiast obszerne i bardzo dokładne okazały się dokumenty z Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Raporty polskich ambasadorów w Ankarze, którymi w omawianym czasie byli Romuald Buczyński, Stanisław Sośnicki i Jan Druto, cechuje duża objętość, zawierają też omówienia rozmów i artykuły prasowe (po zestawieniu z oryginałami autorka stwierdziła, że są to bardzo dokładne tłumaczenia lub streszczenia). Uzupełniły one wiele braków z archiwów tureckich, a zawarte w nich informacje potwierdziły się po zestawieniu ich z innymi źródłami.

Literatura przedmiotu obejmuje coraz więcej tytułów, jednak brakuje w niej uwzględnienia tureckiego punktu widzenia na pomoc amerykańską, a także prób odpowiedzi na pytanie, jak dalece wpłynęła ona na przyłączenie się kraju nad Bosforem do sojuszu państw zachodnich. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na artykuł Senem Üstün, która powołuje się na turecką prasę, ale całkowicie pomija tamtejsze źródła archiwalne⁷. Obszerny doktorat Michaela M. Carvera, poruszający temat relacji Ankary z Waszyngtonem, nie uwzględnia w ogóle archiwów tureckich (ani literatury czy prasy w tym języku)⁸. Także inne opracowania zazwyczaj nie odnoszą się do nastrojów tureckiej opinii publicznej względem wspomnianej pomocy. Dlatego celem niniejszego artykułu jest przyjrzenie jej się z punktu widzenia Ankary.

POMOC W RAMACH PLANU MARSHALLA

Turcja zachowała neutralność niemal do końca II wojny światowej, dzięki czemu jej gospodarka nie ucierpiała w wyniku działań zbrojnych. Znajdowała się jednak w tak złej sytuacji, że bez pomocy z zewnątrz stawałaby się coraz bardziej zacofana w stosunku do

⁵ S.J. Shaw, E.K. Shaw, *Historia Imperium Osmańskiego i Republiki Turcji 1808–1975*, t. II, tłum. B. Świetlik, Warszawa 2012, s. 604.

⁶ A.A. Holmes, *Social Unrest and American Military Bases in Turkey and German since 1945*, Cambridge 2016, s. 50.

⁷ S. Üstün, *Turkey and the Marshall Plan: Strive for Aid*, „The Turkish Yearbook of International Relations” 1997, nr 27, s. 31–52.

⁸ M. Carver, „A Correct and Progressive Road”. *US-Turkish relations*, May 2011, https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_olink/r/1501/10?clear=10&p10_accession_num=bgsu1300992155 (dostęp 4 VI 2023 r.).

państw zachodnich. W kraju brakowało towarów i kwitł czarny rynek⁹. Gdy na początku października 1946 r. rząd dostarczył materiały odzieżowe, przed sklepami zaczęły się ustawiać długie kolejki¹⁰. Problemem było także powstrzymanie wzrostu cen żywności, tym bardziej że od dłuższego czasu zbiory zbóż były niewystarczające. W 1947 r., próbując zaradzić problemowi, rozważano nawet możliwość ograniczenia wypieku białego pieczywa¹¹. Sytuacja była tym trudniejsza, że żywność turecka należała do towarów najchętniej kupowanych przez partnerów zagranicznych, nawet UNRRA wykazywała nią zainteresowanie¹². W rezultacie nie można było jej eksportować w dużych ilościach (albo eksportować, zwiększając niedobór na rynku wewnętrznym), przez co obniżały się potencjalne dochody z handlu, a w konsekwencji możliwość poprawy sytuacji ekonomicznej. Brakowało nie tylko kapitału, lecz także wykwalifikowanych pracowników. W dodatku turecka gospodarka nie mogła przejść z trybu wojennego na pokojowy, choć formalnie kraj nie był z nikim w konflikcie. Było to spowodowane poczuciem ciągłego zagrożenia ze strony Związku Sowieckiego. Jak trafnie zauważył ambasador Stanów Zjednoczonych w Ankarze Edwin C. Wilson, Moskwa podsyciała to zagrożenie celowo, aby Turcja zmuszona była utrzymywać w gotowości dużą armię, co w efekcie miało doprowadzić do załamania jej gospodarki¹³. W związku z tym finanse republiki były znacząco obciążone wydatkami na zbrojenia i utrzymanie wojska w pełnej gotowości¹⁴. Całkowity budżet państwa na rok 1946 wyniósł 990 572 884 liry, z czego 26,7 proc. stanowiły wydatki na Ministerstwo Obrony Narodowej. Jeśli doliczyć do tego koszty utrzymania żandarmerii i Generalnej Dyrekcji Bezpieczeństwa, odsetek ten sięgał 31,7 proc.¹⁵ Sytuacja ta mogła w każdej chwili spowodować wybuch niezadowolenia społecznego. Rząd mógł liczyć tylko na pożyczkę amerykańską lub kredyt z Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju (dalej: IBRD)¹⁶.

Władze Stanów Zjednoczonych zaczęły rozważać udzielenie pomocy finansowej Grecji i Turcji dopiero po tym, jak 21 lutego 1947 r. sekretarz stanu Dean Acheson otrzymał z ambasady brytyjskiej „niebieską notatkę” – w języku dyplomatycznym dokument wielkiej wagi – w której Londyn zadeklarował, że nie może wspierać finansowo obu krajów

⁹ C.H. Dodd, *Developments in Turkish Democracy* [w:] *Turkey Between East and West: New Challenges for a Rising Regional Power*, eds. V. Mastny, R.C. Nation, Boulder 1996, s. 9.

¹⁰ Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (dalej: AMSZ), 6/100/1587, Notatka S. Sośnickiego do DDP MSZ w sprawie sytuacji politycznej w Turcji, Ankara, 7 X 1946 r., s. 4.

¹¹ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Ministerstwo Żeglugi w Warszawie, sygn. 2/1633/0/2.4/510 (dalej: 2/1633/0/2.4)/510, Kronika gospodarcza, wrzesień 1947, Ankara, 30 X 1947 r., s. 2.

¹² The National Archives in London (dalej: NA UK), Ministry of Technology, Petroleum Division, and Predecessors: Correspondence and Papers (dalej: POWE), Turkey: oil policy, sygn. 33/1604 (dalej: 33/1604), Translation of Cablegram, Stambuł, 20 VI 1946 r., s. 1.

¹³ The Foreign Relations of the United States (dalej: FRUS), The Near East and Africa 1947 (dalej: 1947/V), The Ambassador in Turkey (Wilson) to the Secretary of State, Ankara, 4 III 1947 r., s. 91.

¹⁴ E. Athanassopoulou, *Turkey. Anglo-American Security Interests 1945–1952. The First Enlargement of NATO*, London–Portland 2012, s. 56.

¹⁵ T.C. Resmi Gazete, *1946 Yılı Bütçe Kanunu*, Ankara, 31 XII 1945 r., s. 9794 [T.C. Resmi Gazete – to dziennik ustaw Republiki Turcji – przyp. K.W.O.].

¹⁶ AMSZ, Departament Polityczny 1945–1948 (dalej: 6) / Raporty Polityczne Ambasady RP w Ankarze, sygn. 100/1587 (dalej: 100/1587), Tajna nota S. Sośnickiego do Dyrektora Departamentu MSZ, Ankara, 25 IX 1946 r., s. 6.

i prosi Amerykanów o kontynuowanie pomocy dla nich¹⁷. Trzy dni później przedstawiciele czterech departamentów: Stanu, Wojny, Marynarki Wojennej oraz Skarbu, naradzali się co do zasadności udzielenia pomocy. Po uzyskaniu pozytywnej rekomendacji sprawa została potajemnie przedstawiona członkom Kongresu. Nie wszyscy byli zgodni. James K. Crain, wiceprzewodniczący Komitetu Politycznego ds. Broni i Uzbrojenia (Policy Committee on Arms and Armaments), uważał, że Stany Zjednoczone powinny ograniczać wydawanie swoich zasobów i skupić się na pomnażaniu własnego potencjału¹⁸. Z drugiej strony sekretarz wojny Robert Patterson powiedział, że z militarnego punktu widzenia niepodległość Grecji i Turcji ma kluczowe znaczenie dla strategicznej pozycji Ameryki. Takie samo stanowisko zajął Departament Marynarki Wojennej¹⁹.

Zamierzano skupić się na pomocy dla Grecji²⁰. Ukrywano jednak przed Ankarą i Atenami to, że pomoc dla nich była wówczas niepewna (Wielkiej Brytanii nie było na nią stać, a USA jeszcze nie podjęły jednoznacznej decyzji). Obawiano się ich reakcji²¹, a zwłaszcza podjęcia, w obliczu pogorszenia się nastrojów społecznych na tle gospodarczym, a także izolacji i braku pomocy, rozmów ze Związkiem Sowieckim i ustępstw względem niego. Amerykańskie wsparcie finansowe było także potrzebne do zapewnienia integralności Turcji, co stanowiło niezbędny warunek dla bezpieczeństwa Bliskiego Wschodu²².

W tej sytuacji 7 marca 1947 r. ambasador Stanów Zjednoczonych poinformował ministra spraw zagranicznych Turcji Hasana Sakę o rozmowach w Waszyngtonie, zaznaczył także, iż Ankarą musi oficjalnie wystąpić o przyznanie pomocy. Amerykanom zależało, aby to Turcja poprosiła o wsparcie, gdyż chcieli zapobiec wrażeniu, że zajmują miejsce Wielkiej Brytanii w regionie. Minister zapewnił, że niedługo jego rząd złoży wniosek o kredyt²³. Dzięki temu formalnie to rząd w Ankarze zwrócił się do Stanów Zjednoczonych z prośbą o udzielenie pomocy²⁴, choć rozmowy w tej sprawie zaczęły się z inicjatywy amerykańskiej na kilka miesięcy przed jej wystosowaniem. Bardzo szybko zareagował na to Związek Sowiecki. W marcu 1947 r. jego władze postanowiły wysłać do swojej ambasady w Ankarze oraz Konsulatu Generalnego w Stambule specjalistów, aby raportowali dokładnie wydarzenia związane z planem Marshalla.

W odpowiedzi na wniosek 23 kwietnia 1947 r. senat USA zatwierdził 100 mln dolarów pomocy dla Turcji z przeznaczeniem na umocnienie sił zbrojnych i poprawę

¹⁷ Więcej informacji o zaangażowaniu Wielkiej Brytanii na Bliskim Wschodzie można przeczytać m.in. w: *Britain and the Middle East: From Imperial Power to Junior Partner*, red. Z. Levey, E. Podes, Eastbourne 2008.

¹⁸ FRUS, 1947/V, Minutes of the First Meeting of the Special Committee To Study Assistance to Greece and Turkey, February 24, 1947, 3:00 p.m., Washington, 24 II 1947 r., s. 46.

¹⁹ *Ibidem*, Minutes of a Meeting of the Secretaries of State, War, and Navy, February 26, 1947, 10:30 a.m., Waszyngton, 26 II 1947 r., s. 57.

²⁰ *Ibidem*, Memorandum of Conversation, by the Director of the Office of Near Eastern and African Affairs (Henderson), Waszyngton, 24 II 1947 r., s. 43.

²¹ *Ibidem*, s. 44.

²² Wilson Center Digital Archives, Truman Doctrine, 'Recommendations' for Assistance to Greece and Turkey, Waszyngton, 12 III 1947 r., s. 3, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/truman-doctrine-recommendations-assistance-greece-and-turkey> (dostęp 4 VI 2023 r.).

²³ FRUS, 1947/V, The Ambassador in Turkey (Wilson) to the Secretary of State, Ankara, 7 III 1947 r., s. 102.

²⁴ *Ibidem*, The Secretary of State to the Embassy in Turkey, Waszyngton, 4 VI 1947 r., s. 190–192.

infrastruktury drogowej. Miała być ona udzielona częściowo w gotówce, a częściowo w sprzęcie wojskowym. Ostatecznie, na mocy ustawy podpisanej 22 maja tego roku przez prezydenta Trumana, Ankara otrzymała głównie pomoc w postaci wyposażenia dla armii. Warto zaznaczyć, że znaczna jego część pochodziła z demobilu, a zatem była relatywnie tania, lecz nie najnowsza, wskutek czego generowała dodatkowe koszty na konserwację i naprawę. Na podstawie tego dokumentu Kongres Stanów Zjednoczonych upoważnił prezydenta do udzielenia Turcji wsparcia na warunkach uwzględniających suwerenność i bezpieczeństwo obu państw. 12 lipca 1947 r. zawarta została w Ankarze stosowna umowa, podpisana przez ambasadora Wilsona oraz ministra Sakę²⁵. Pierwszy transport amerykańskich materiałów rozpoczął się 1 lutego 1948 r. Dzięki tej umowie rozpoczął się proces modernizacji tureckiej armii. Bardzo szybko Ankara postanowiła kupować nie tylko sprzęt, lecz także technologie, aby w przyszłości maksymalnie uniezależnić się od zagranicznych dostaw.

Tekst wspomnianego układu został opublikowany w gazecie „Yeni Sabah”, związanej z Partią Narodową. Na jego podstawie Turcja otrzymała pożyczkę w wysokości 10 mln dolarów, a jej zabezpieczenie stanowiło złoto (kraj dysponował w tym czasie rezerwami kruszcu o wartości 250 mln dolarów)²⁶. Rząd w Ankarze został zobowiązany do składania Amerykanom co trzy miesiące sprawozdania dotyczącego wykorzystania środków kredytowych. Władze USA uzyskały także prawo do wglądu w budżet pożyczkobiorcy²⁷, co wywołało niezadowolenie społeczne i ataki prasy tureckiej na sojusz ze Stanami Zjednoczonymi.

Jeszcze przed ogłoszeniem planu Marshalla rząd w Waszyngtonie zakładał przekazanie Grecji i Turcji pomocy w wysokości 400 mln²⁸ dolarów do 30 czerwca 1948 r.²⁹ Środki te chciano przeznaczyć głównie na dostawy sprzętu wojskowego, personelu technicznego oraz różnych specjalistów. W ramach tego wsparcia Ankara uzyskała możliwość zakupienia w Stanach Zjednoczonych maszyn i narzędzi o wartości 18 mln dolarów. Amerykanie chcieli przeznaczyć fundusze na modernizację tureckiej gospodarki, ale jednocześnie zależało im na tym, aby zostały one wydane na produkty z USA i tym samym wpłynęły pozytywnie na rozwój ekonomiczny tego kraju. Nie spotkało się to z zadowoleniem Turków, którzy liczyli na możliwość wykorzystania pomocy na swój program inwestycyjny oraz pokrycie deficytu budżetowego³⁰. Obawiali się także, iż Stany Zjednoczone będą chciały mieć w stosunku do nich tak rozległe prerogatywy kontrolne, że ich wsparcie będzie przypominało działalność Administracji Długu Publicznego

²⁵ W książce S.J. Shaw, E.K Shaw, *Historia Imperium Osmańskiego...*, s. 604, pojawiła się informacja, że „plan Marshalla realizowany był od 5 czerwca 1947 roku”, co by znaczyło, że rozpoczęto jego realizację, zanim został formalnie podpisany przez obydwie strony.

²⁶ AMSZ, 6 / Raporty polityczne Ambasady RP w Turcji 1948, sygn. 101/1590 (dalej: 101/1590), Raport nr 5 Ambasady RP w Ankarze z dnia 10.08.1948, Ankara, 10 VIII 1948 r., s. 8.

²⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi (dalej: TBMM), Resmî Gazete ile ilâm: 13.VII.1948 – Sayı: 695, Ankara, 8 VII 1948 r., s. 771.

²⁸ 400 mln – w przeliczeniu na dzisiejszą wartość jest to ok. 4,32 mld dolarów.

²⁹ FRUS, 1947/V, The Acting Secretary of State to President Truman, Waszyngton, b.d., s. 99.

³⁰ AAN, 2/1633/0/2.4/510, Aneks do sprawozdania gospodarczego za listopad i grudzień 1947, Ankara, 23 I 1948 r., s. 1.

(Düyun-u Umumiye)³¹ w schyłkowym okresie Imperium Osmańskiego. Pierwsza transza pomocy została przekazana w roku budżetowym 1948/1949 i wyniosła 225 mln dolarów, w tym 150 mln dla Aten i 75 mln dla Ankarę.

Wraz z tym wsparciem przybył do Turcji zespół ekspertów, którego zadaniem było określenie potrzeb armii, gospodarki oraz przemysłu tego kraju, a także zmian, które powinny zostać wprowadzone, aby poprawić wydajność jego ekonomiki. Szkolenie sił zbrojnych przeprowadzić mieli specjaliści ze Stanów Zjednoczonych lub Wielkiej Brytanii. Zadaniem Ambasady USA w Ankarze było również sprawowanie nadzoru nad sposobem wykorzystywania pomocy przez Turcję³². W ramach Wojskowej Komisji Amerykańskiej Pomocy pod dowództwem gen. Horace'a Logana McBride'a³³ przybyło 200 specjalistów podzielonych na trzy grupy: wojskową, lotniczą i morską. Należy podkreślić, że niezależnie od wymiaru pomocowego, Stany Zjednoczone zarabiały na wysyłaniu swoich ekspertów, gdyż ich wynagrodzenia były pokrywane z kredytów, które Turcja musiała potem spłacić. Zapłaciła także na przykład 43 mln lir za amerykańskich ekspertów i sprzęt do budowy lotnisk, w tym w Çubuk, Yeşilköy pod Stambułem i Ankarze³⁴. Pomimo bardzo dużych kosztów eksperci z USA napływali do Turcji przez cały badany okres, wypierając specjalistów zagranicznych już wcześniej będących w tym kraju, m.in. polskich inżynierów zatrudnionych podczas II wojny światowej w różnych gałęziach przemysłu³⁵. Mechanizm ten napędzał więc gospodarkę USA.

WYMIAR AMERYKAŃSKIEJ POMOCY DO 1952 R.

Na rok 1947/1948³⁶ Turcja otrzymała 30 mln dolarów pomocy amerykańskiej. Jej żądania zwiększenia wsparcia i przeznaczenia go również na pokrycie deficytu budżetowego nie zyskały aprobaty Waszyngtonu. USA argumentowały to spóźnieniem się Ankarę z zaprezentowaniem projektu. W rezultacie pierwsza transza nie została w całości wykorzystana. Rząd Stanów Zjednoczonych oświadczył, że nie zdoła rozszerzyć kredytu na rozwój gospodarczy dla Turcji poza 25 mln dolarów pożyczki otwartej przez Export-Import Bank, dlatego Ankara powinna wystąpić o kredyt gospodarczy do IBRD³⁷. 18 stycznia 1948 r. odbyła się narada prezydenta İsmeta İnönü, premiera Saki oraz ambasadora USA Wilsona. Premier wyraził niezadowolony z faktu, że w ramach planu Marshalla jego kraj uzyskał jedynie 18 mln dolarów kredytu na 4 lata, co nie zaspokajało nawet części jego

³¹ Administracja Długu Publicznego została założona w 1881 r. i była kontrolowana przez państwa europejskie w celu pobierania płatności, które Imperium Osmańskie było winne europejskim firmom w ramach długu publicznego. Jej prerogatywy były tak rozległe, że stała się zasadniczo niezależną instytucją, prowadzoną przez wierzycieli. *Düyun-u Umumiye*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/duyun-u-umumiye/> (dostęp 19 III 2022 r.).

³² FRUS, 1947/V, The Secretary of State to the Embassy in Turkey, Waszyngton, 15 V 1947 r., s. 172.

³³ Gen. McBride był szefem Grupy Armii Stanów Zjednoczonych w Amerykańskiej Misji Pomocy Turcji.

³⁴ AAN, 2/1633/0/2.4/510, Kronika gospodarcza, wrzesień 1947, Ankara, 30 X 1947 r., s. 5.

³⁵ Więcej: K. W. Olszowska, *Polskie uchodźstwo w Turcji podczas II wojny światowej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2022, nr 1 (39), s. 232–248.

³⁶ Turecki rok budżetowy rozpoczął się 1 marca 1951 r.

³⁷ FRUS, 1947/V, The Ambassador to Turkey (Wilson) to the Secretary of State, Berno, 2 X 1947 r., s. 358.

potrzeb. Politycy tureccy sprzeciwiali się także amerykańskim żądaniom wysyłania do USA płodów rolnych, argumentując, że rok wcześniej ich kraj odwiedził duży nieurodzaj, a ponadto Turcja przekazała już żywność Grecji³⁸. Konkludując, Ankara czuła się pokrzywdzona niesatysfakcjonującym – z jej perspektywy – wymiarem pomocy i przeznaczeniem jej wyłącznie na materiały wojenne.

Do 1953 r. kredyty udzielone Turcji były nieoprocentowane, później ich koszt miał wynieść 2,5 proc., a spłata została rozłożona na 35 lat. Kraj nad Bosforem uzyskał pożyczkę w wysokości 50 mln dolarów oraz towary o wartości 8,8 mln dolarów od innych państw „marshallowskich”. Musiał zwrócić USA 19,7 mln dolarów, a innym krajom 8,8 mln. Obydwie spłaty nastąpić miały w różnych produktach. Amerykanom zależało w szczególności na miedzi, chromie i rudzie żelaza, a Grecji, zachodnim Niemcom i Włochom na taniej żywności. Możliwe to było na mocy *droit de tirage*, czyli prawa do otrzymywania towarów od kraju biorącego udział w planie Marshalla, bez płacenia za nie obcą walutą (rozliczano się w walucie „uniwersalnej”, funkcjonującej w systemie rozliczeń międzybankowych)³⁹. Udział Turcji w tym programie obligował ją do świadczenia towarami na korzyść innych państw nim objętych. 16 kwietnia 1948 r. kraj ten został przyjęty do Organizacji Europejskiej Współpracy Gospodarczej (dalej: OEEC). Zgodnie z bilansem jego udziału w tej organizacji⁴⁰, wpływy tureckie wynosiły 8 mln dolarów z kredytu brytyjskiego i 6 mln dolarów z kredytu włoskiego, a wydatki 13,5 mln kredytu towarowego dla Niemiec oraz 13 mln dla Grecji⁴¹. Z kredytu dla tego ostatniego kraju 11 mln przypadało na żywność, a reszta na nasiona bawełny oraz bawełnę.

W sumie, w ramach pomocy w pierwszym roku, Turcja otrzymała 100 mln dolarów, przeznaczonych m.in. na rozwój rolnictwa, pozyskiwanie i transport węgla kamiennego (rozbudowę portu przeładunkowego i wydobywanie w zagłębiu w Zonguldaku), poszukiwanie i wydobywanie lignitu w zachodniej części kraju, energię elektryczną (rozbudowa linii energetycznej Çalalağzı–Stambuł), budowę drogi, wydobywanie rud żelaza w Divriku oraz prace badawcze Etibanku nad poszukiwaniem i wydobywaniem zasobów naturalnych⁴².

Na okres 1948–1949 Ankarze przyznano 50 mln dolarów na podobne cele jak rok wcześniej⁴³. W pierwszym roku planu Turcja otrzymała 38 mln dolarów pomocy bezpośredniej w formie pożyczek płatnych w ciągu 35 lat, przy oprocentowaniu 2,5 proc.; odsetki zaczęto naliczać od 1952 r.

Ankarze zależało na zwiększeniu eksportu, zwłaszcza że posiadała nadwyżki tytoniu, orzechów, rodzynek oraz rud metali. Zagraniczni odbiorcy zainteresowani byli kopaliniami

³⁸ AMSZ, 6/101/1590, Sprawy ostatniej chwili – różne, Ankara, 25 I 1948 r., s. 6.

³⁹ Międzynarodowa jednostka rozrachunkowa, umowna jednostka monetarna, mająca charakter pieniądza bezgotówkowego, czyli istniejącego wyłącznie w postaci zapisów księgowych na bankowych rachunkach depozytowych.

⁴⁰ Organizacja Europejskiej Współpracy Gospodarczej (Organization for European Economic Co-operation, OEEC) – organizacja międzynarodowa powstała 16 IV 1948 r. w celu koordynacji sprawnego funkcjonowania planu Marshalla i stabilizacji kursu waluty.

⁴¹ AMSZ, Samodzielny Wydział Wschodni w latach 1949–1954 (dalej: 11)/ Turcja raporty polityczne 1948–1949, sygn. 36/562 (dalej: 36/562), Raport nr 3 Ambasady RP w Ankarze, Ankara, 31 III 1949 r., s. 8.

⁴² *Ibidem*, Pierwszy bilans pomocy amerykańskiej, Stambuł, 29 X 1949 r., s. 6.

⁴³ *Ibidem*, Raport nr 5 Ambasady RP w Ankarze, Ankara, 7 VI 1949 r., s. 14.

(naftą, chromem, manganem, antymonem i miedzią), a także artykułami żywnościowymi, których jednak Turcja nie miała w nadmiarze, gdyż oprócz spłaty pożyczek musiała również dysponować środkami, choćby na pokrycie kosztów wewnętrznych związanych z planem Marshalla (112 mln lir). Amerykanie uważali, że jej problemy z eksportem związane były z wygórowanymi cenami, jednak Turcy jako swój główny problem postrzegali duży eksport do zachodnich Niemiec, Włoch i Grecji w ramach planu Marshalla, który nie przynosił im zysków w postaci dewiz. Uważali, że wskutek nacisku na sprzedawanie towarów w pierwszej kolejności krajom uczestniczącym w planie Marshalla, kontakty z państwami nieobjętymi planem, rokujące większe korzyści i płatności w dewizach, były praktycznie martwe.

W roku rozliczeniowym 1949/1950 Ankarze przyznano 30 mln dolarów kredytu na cele konsumpcyjne, jednak sam import paliw płynnych pochłonął 17 mln. Warto dodać, że Turcja wniosowała wówczas o minimum 112 mln, zwłaszcza że budżet państwa cały czas ponosił spore wydatki na rozbudowę i modernizację gospodarki. W roku fiskalnym 1950 Turcji i Grecji przyznano łącznie 265 mln dolarów, z czego 81 mln przeznaczono dla Ankary⁴⁴. Inne źródła podają odmienne kwoty. Według doniesień ambasady Polski w kraju nad Bosforem, USA przeznaczyły w sumie dla Aten i Ankary 211 mln dolarów, w tym 91,8 mln dla Turcji⁴⁵. Na początku 1950 r. premier tej ostatniej Adnan Menderes⁴⁶ z przykrością stwierdził, że jego kraj nie zajął należytego miejsca w systemie współpracy międzynarodowej, ponieważ uzyskał zbyt małe wsparcie⁴⁷. Opinia kredytodawców w tej sprawie była zupełnie inna. Szef misji pomocy amerykańskiej Russel Dorr interweniował u Menderesa, oskarżając jego gabinet o niewystarczające promowanie efektów wsparcia ze strony USA⁴⁸. Co ciekawe, rząd turecki pilnował, aby dziennikarze nie drukowali artykułów krytykujących omawianą pomoc, a jeśli takie się pojawiały, gazety rządowe z nimi polemizowały, a ich autorzy mogli nawet usłyszeć wyrok za „wspieranie komunizmu”⁴⁹. Biorąc pod uwagę całość uwarunkowań wewnętrznych i zagranicznych, tureccy decydenci, mając na uwadze interesy swojego kraju, starali się za wszelką cenę zbliżyć do Stanów Zjednoczonych⁵⁰.

⁴⁴ FRUS, The Near East, South Asia, and Africa 1950 (dalej: 1950/V), Memorandum by the Under Secretary of State (Webb) to the Executive Secretary of the National Security Council (Lay), Waszyngton, 6 III 1950 r., s. 1236.

⁴⁵ *Ibidem*, Memorandum by the Acting Secretary of State to the Executive Secretary of the National Security Council (Lay), Waszyngton, 10 IX 1950 r., s. 1317.

⁴⁶ Więcej informacji o zmianach politycznych w Turcji po II wojnie światowej: K.W. Olszowska, *Kształtowanie się tureckiej sceny politycznej w latach 1938–1950*, „Perspektywy Kultury” 2022, nr 1 (36), s. 111–124.

⁴⁷ AMSZ, 11 / Turcja. Raporty polityczne 1950, sygn. 37/576 (dalej: 37/576), *Raport nr 1 Ambasady w Ankarze*, Ankara, 21 II 1950 r., s. 22.

⁴⁸ AMSZ, 11/37/576, Raport nr 6 Ambasady w Ankarze, Ankara, 10 XI 1950 r., s. 21.

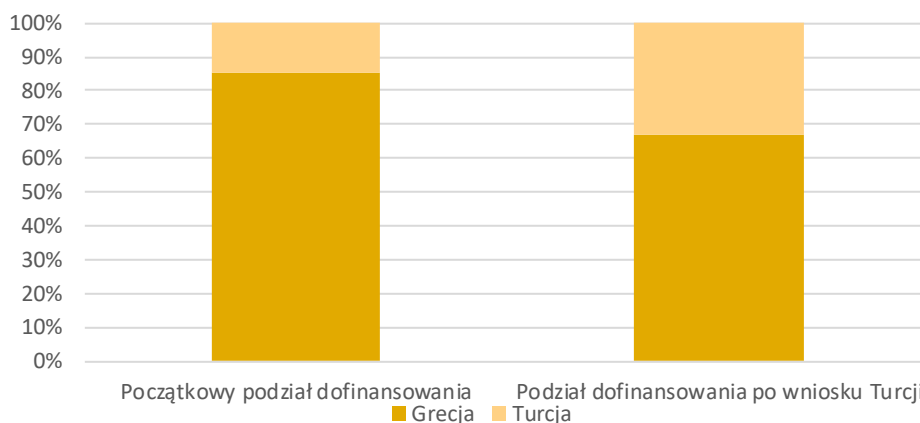
⁴⁹ Co ciekawe, badacze zazwyczaj nie odnoszą się do sytuacji wewnętrznej Turcji, np. kwestii cenzury prasowej czy autocenzury i sterowania przez rząd przekazem mediów. B. Keskin-Kozat (*Negotiating the Institution Framework for Turkey's Marshall Plan* [w:] *Turkey in the Cold War*, London 2013, s. 198–218) zwraca słusznie uwagę na zagrożenie sowieckie, ale jednocześnie podaje, że tureccy dziennikarze głównego nurtu podkreślali, że udział Ankary w pomocy był zbyt mały w stosunku do tego zagrożenia (s. 205). Trudno sobie to wyobrazić, gdyż w badanym okresie za artykuł, który nie podobał się rządzącym, wyrok więzienia mógł usłyszeć zarówno autor tekstu, jak i redaktor naczelny, a cały nakład gazety był konfiskowany. Nie wydaje się również, aby rząd zgodził się na krytykę amerykańskiej pomocy, gdyż zależało mu na zwiększeniu jej wymiaru.

⁵⁰ O. Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara 2006, s. 155–156.

Jednak biorąc pod uwagę wielkość poszczególnych biorców wsparcia USA, udział w nim Ankary był stosunkowo nieduży. Warto zwrócić uwagę na różnice w rozdysponowaniu procentowym pomocy dla Turcji i Grecji.

Różnica procentowa w kwocie pomocy dla Grecji i Turcji w roku budżetowym 1948/1949⁵¹

Źródło: opracowanie autorki.

W tym samym 1950 r. przyznano kredyt przemysłowy przedsiębiorstwom prywatnym. Amerykanie zalecali, aby obok prywatnego biznesu tworzone były również profesjonalne kadry zarządzające. Uniwersytet Ankarski miał założyć odpowiedni fakultet i zatrudnić zagranicznych specjalistów jako wykładowców⁵². Był to czas, w którym część tureckiego społeczeństwa liczyła na to, że dzięki pomocy i zaangażowaniu zagranicznego kapitału rozwiną się przedsiębiorstwa prywatne. Część prasy, jak np. gazeta „Tanın”, przekonywała (w tym wypadku piórem Namika Kemala), że naród powinien się obudzić i zacząć odbudowywać swój kraj⁵³, do czego potrzebne było również stworzenie dobrze prosperującego miejscowego biznesu.

29 lipca 1950 r. minister spraw zagranicznych Fuat Köprülü wręczył ambasadorowi Stanów Zjednoczonych w Turcji George'owi Wadsworthowi⁵⁴ memorandum, w którym wyjaśniał, dlaczego w styczniu tego roku Ankara zwróciła się do OEEC z prośbą o wyższą pomoc niż ta, która miała nadejść w kolejnych latach. Prośba ta opierała się na sześciu przesłankach:

⁵¹ FRUS, 1948/IV, *Memorandum by the Secretary of Defense (Forrestal) to the Acting Secretary of State*, Waszyngton, 23 X 1948 r., s. 171.

⁵² R.F. Arnove, *Philanthropy and Cultural Imperialism: The Foundations at Home and Abroad*, [Bloomington, Indiana] 1982, s. 236–239.

⁵³ N. Kemal, *Kalkın Ey Ehli Vatan!*, „Tanın”, 3 XII 1945 r., s. 1, 3.

⁵⁴ Edwin C. Wilson rezydował w Turcji od 1945 r., 1 X 1948 r. zastąpił go Georg Wadsworth II, akredytowany w Turcji i Czechosłowacji do 2 I 1952 r.

Poziom życia społeczeństwa był niski i obawiano się, że jeszcze spadnie, tym bardziej że był już najniższy wśród krajów objętych pomocą. Kraj był słabo rozwinięty gospodarczo, ale posiadał bogate zasoby naturalne, których eksploatacja mogłaby wspomóc jego rozwój. Jednak ich wydobycie wymagało wsparcia finansowego.

Turcji zależało na zwiększeniu eksportu do krajów uczestniczących w planie Marshalla i znalezieniu nowych rynków zbytu, aby przywrócić dodatni bilans handlowy.

W 1950 r. wydatki na zbrojenia wyniosły 38,5 proc. budżetu państwa i nic nie zapowiadało, by szybko miały się zmniejszyć. W żadnym innym państwie uczestniczącym w planie Marshalla nie przekroczyły one 22 proc., a najczęściej sięgały 7–15 proc. Według memorandum, 519 mln lir wydatkowano na obronę narodową, a 229 mln na inwestycje. Z kolei przy dochodzie 3,5 mld lir inwestycje prywatne i publiczne nie przekraczały 347 mln lir. Inwestycje amerykańskie sięgały w Turcji 9 proc., podczas gdy w innych krajach było to ok. 30 proc.

W latach 1949–1950 deficyt w stosunku do innych krajów uczestniczących w planie Marshalla wyniósł 65,7 mln dolarów i w związku z tym Turcja – w opinii jej rządu – powinna uzyskać w przyszłości inną pozycję wyjściową.

Nowo wybrany rząd zobowiązał się, że w 1951 r. osiągnie równowagę budżetową poprzez zmniejszenie wydatków, w szczególności na obronę. Partia Demokratyczna (dalej: DP) podkreśliła jednak, że było to bardzo trudne, gdyż Turcja w dalszym ciągu stanowiła jedno z najważniejszych, a zarazem najsłabszych ogniw bloku zachodniego i z tego powodu potrzebowała większego wsparcia dla gospodarki.

Turcja zabiegała, aby USA zwiększyły swoją pomoc oraz dofinansowały jej gospodarkę, ponieważ do tej pory była dyskryminowana przy rozdzielaniu tej pomocy⁵⁵.

Jednocześnie rząd złożył w 1950 r. wniosek o odblokowanie kolejnych kwot⁵⁶. We wrześniu tego roku zabiegał o dodatkowe 71 338 142 liry⁵⁷, które miały zostać przeznaczone m.in. na rozbudowę portów, wodociągów, infrastrukturę rolniczą oraz rolnictwo. Po przeanalizowaniu sytuacji w Turcji przez amerykańską misję gospodarczą i wzięciu pod uwagę wysiłku militarnego tego kraju, m.in. w Korei, postanowiono zwiększyć pomoc dla niego w 1951 r. Jednym z powodów tej decyzji była obawa, że Ankara, rozczarowana nieprzyjęciem do NATO i niewystarczającym wsparciem, postawi na neutralność podczas potencjalnego konfliktu świata zachodniego z blokiem sowieckim. Stany Zjednoczone, chcąc utrzymać ją w swojej strefie wpływów, musiały zrewidować założenia współpracy. 9 stycznia 1951 r. rząd turecki wystosował list, w którym zobowiązał się do zminimalizowania wydatków i ograniczenia inwestycji do niezbędnego minimum, po czym zgłosił oczekiwanie oświadczenia strony amerykańskiej o dodatkowym wsparciu

⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (dalej T.C. Başbakanlık), Başkanlık özel kalem Müdürlüğü sygn. 30-1-0-0/66-414-3 (dalej 30-1-0-0)/66-414-3, Başbakan Küprülü'den ABD'nin Türkiye Büyükelçisi'ne muhtura, Ankara, 29 VII 1950 r., s. 3–6. Stanowisko tureckie zostało przedstawione przez ambasadora amerykańskiego jego zwierzchnikom, jednak streścił on w nim jedynie sens memorandum, podkreślając, że Turcji zależy na zwiększeniu pomocy, gdyż sama już nie zdoła zwiększyć wydatków na obronność, oraz że ważnym punktem dla niej było przyjęcie do NATO, FRUS, 1950/V, The Ambassador in Turkey (Wadsworth) to the Secretary of State, Stambuł, 31 VII 1950 r., s. 1285–1289.

⁵⁶ T.C. Başbakanlık, Kararlar Daire Başkanlığı, sygn. 30-18-1-2/130-80-17 (dalej 30-18-1-2)/130-80-17, Ekonomik işbirliği anlaşmasının değiştirilmesi talebini içeren mektuplar, Ankara, 5 X 1950 r., s. 1.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 3.

w osiągnięciu stabilności ekonomicznej przez Ankarę w sytuacji, gdy w dalszym ciągu ponosiła ona duże wydatki na obronność⁵⁸. Według wewnętrznych wyliczeń tureckich, kwota wsparcia, niezbędna do zapewnienia równowagi gospodarczej, uniknięcia inflacji oraz utrzymania silnej pozycji wojskowej, musiałaby wynosić ok. 151 mln dolarów. Z tych pieniędzy równowartość 88 mln lir miałyby mieć formę towarów i wpłynąć do budżetu obronnego państwa, a równowartość 336 mln lir zostałaaby przeznaczona na pokrycie nadwyżki importowej⁵⁹. W odpowiedzi na niezadowolenie tureckiego społeczeństwa opublikowano „nowy plan pomocy dla Turcji w najbliższej perspektywie czasowej”. Na rozwój gospodarki – w tym na inwestycje państwowe, takie jak: budowa dróg, kredyty dla rolnictwa, rozbudowa basenu portowego do przeładunku węgla, linia wysokiego napięcia Çatalağzı oraz na kredyty dla prywatnych przedsiębiorców – przeznaczono 125 mln lir⁶⁰. Ankarę została zobowiązana do przekazania równowartości otrzymanej pomocy przez swój Bank Centralny do dyspozycji misji Zarządu Współpracy Gospodarczej.

W roku 1950/1951 Turcja uzyskała 133 mln dolarów pomocy pośredniej i bezpośrednio. 28 lutego 1951 r. szef misji Dorr ogłosił memorandum. Podkreślił w nim, że Ankarę musiała poczynić duże wydatki i z tego powodu nie była zdolna do podniesienia poziomu życia mieszkańców. Według raportu Misji Gospodarczej rządu USA, do 1951 r. otrzymała tylko 2,2 proc. z pomocy Administracji Współpracy Gospodarczej (ECA), która zarządzała funduszami planu Marshalla, a pomocy bezpośredniej – jedynie 1,1 proc. Zaniedbanie to wynikało z faktu, że jej znaczenie gospodarcze i polityczne we wspomnianym planie nie zostało dostatecznie docenione i uwzględniono je dopiero w planie na rok 1949/1950⁶¹. Wówczas to Ankarę otrzymała 59 mln dolarów pomocy bezpośredniej oraz 74,5 mln dolarów na mocy *droits de tirage*. W następnym roku (1950/1951) całkowity budżet wsparcia został zmniejszony, co odczuła również Turcja.

Ambasador Ankary w USA Feridun Cemal Erkin zasugerował, że jego kraj potrzebuje dodatkowej pomocy gospodarczej, aby pokryć deficyt budżetowy. Dyplomata wyjaśnił, że w Turcji występuje poważny niedobór produktów spożywczych, a zapasy będące wówczas do dyspozycji Biura ds. Uprawy Ziemi ledwo wystarczają na zaspokojenie potrzeb kraju do 1 kwietnia. Do końca czerwca, tj. do momentu pojawienia się nowych zbiorów, reprezentowany przez niego rząd pilnie potrzebował 100 tys. ton pszenicy i 25 tys. ton kukurydzy. Ambasador zaapelował, aby Departament Stanu pomógł w uzyskaniu zboża w USA i zapewnieniu jego natychmiastowej wysyłki. Podsekretarz stanu USA James E. Webb poinformował go, że w wielu krajach zaopatrzenie w pszenicę było jednym z najtrudniejszych problemów, z jakimi miał do czynienia w ciągu ostatnich sześciu miesięcy. Popyt na to zboże okazał się ogromny i stało się to w okresie, gdy Stany Zjednoczone praktycznie nie miały kontroli nad światowymi rezerwami⁶².

⁵⁸ *Ibidem*, s. 4.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 5.

⁶⁰ AMSZ, 11/37/576, Raport nr 6 Ambasady w Ankarze, Ankarę, 10 XI 1950 r., s. 21.

⁶¹ Türkiye Cumhuriyet Cumhurbaşkanlığı Arşivi (dalej: TCCA), Cumhurbaşkanlığı Celâl Bayar Arşivi sygn. 3/2-36 (dalej: 3)/2-36, Özel Misyonu Şefi Mr. Dorr memorandum, Ankarę, 28 II 1951 r., s. 2.

⁶² FRUS, The Near East and Africa 1951 (dalej: 1951/V), Memorandum of Conversation by the Acting Secretary of State, Waszyngton, 5 III 1951 r., s. 1129–1130.

Po długich rozmowach z marshallowską administracją pozwolono Ankarze na zwolnienie 289,84 mln lir⁶³ (kwota ta odpowiadała ok. 150 mln dolarów pomocy w ramach planu Marshalla, którego równowartość w lirach zdeponowana została w tureckim Banku Centralnym). Inaczej mówiąc, Amerykanie uwolnili Turcji pieniądze, ale pozwolili na ich użycie tylko w konkretnych projektach rozwojowych, a nie – jak chciał rząd – na pokrycie deficytu budżetowego. Z tej kwoty 60,64 mln lir przeznaczono dla rolnictwa, szczególnie na uprawę nieużytków, a reszta została wydatkowana na hodowlę. Amerykanom bardzo zależało na zwiększeniu produkcji rolnej w Turcji, w szczególności zbożowej, gdyż we wspomnianych wcześniej okresach klęsk nieurodzaju to USA proszone były o dostarczenie zboża do poszczególnych krajów.

W ramach wspomnianej wyżej pomocy 30 mln lir przeznaczono na pomoc Turkom, którzy zostali zmuszeni do opuszczenia Bułgarii⁶⁴, 12 mln na pożyczki na rozwój i modernizację przemysłu prywatnego, 30,5 mln na przemysł państwowy ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb kopalń węgla i lignitu, a 7,3 mln na budowę szpitali i sierocinców. Ta ostatnia kwota była znikoma, biorąc pod uwagę fakt, że w centralnej Anatolii na 50 tys. mieszkańców przypadały dwa łóżka w szpitalach, a we wschodniej części tej krainy – jedno⁶⁵. Ponadto 5 mln wyasygnowano na budowę studni artezyjskich, 5,9 mln dla władz municypalnych celem wykonania kanalizacji i elektryfikacji małych miasteczek, 4,5 mln na budowę wielkiego hotelu w Stambule⁶⁶, a milion na pokrycie kosztów obsługi specjalistów technicznych, którzy przybyli do Turcji⁶⁷. Widać więc, że zapotrzebowanie było bardzo duże i zróżnicowane, co stanowiło największy problem związany z pomocą: gdy się ją rozdzieliło na wiele gałęzi gospodarki, nie można było oczekiwać spektakularnych efektów. Z drugiej jednak strony, bez podziału środków na liczne dziedziny wiele z nich pozostałoby w dalszym ciągu zacończonych.

16 grudnia 1951 r. prezydent Truman oświadczył, że dla Wielkiej Brytanii została przeznaczona pomoc w wysokości 300 mln dolarów, dla Francji 100 mln, a dla Turcji, Grecji i Jugosławii – łącznie 78 mln⁶⁸. Obserwując sytuację z lat poprzednich, nikt w Ankarze nie miał wątpliwości, że przy podziale pieniędzy kraj znad Bosforu znów dostanie mniejszą pulę. Dlatego ponownie upomniano się o zwiększenie wsparcia gospodarczego, tym razem ze względu na wysiłek wojenny poniesiony w Korei. Gazeta „Ulus” twierdziła nawet, że pomoc powinna być zwiększona o 400–500 proc.⁶⁹ Dodatkowe protesty wywołało zwolnienie importu z krajów marshallowskich z 75 proc. cła. Słusznie obawiano się, że uderzy to w dochody państwa, a rynek zostanie zalany zagranicznymi tańszymi towarami, co w konsekwencji zmniejszy dochody tureckich producentów.

⁶³ AMSZ, 11 / Raporty i notatki polityczne 1951 sygn. 39/588 (dalej: 39/588), Raport nr 5 za czas od 15 kwietnia do 25 maja 1951, Ankara, 25 V 1951 r., s. 17.

⁶⁴ Więcej: K.W. Olszowska, *The International Refugee Organization Protection in Turkey in the Immediate Post-war Period*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2019, nr 3 (146), s. 607–619.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 18.

⁶⁶ Najprawdopodobniej chodzi tutaj o hotel Hilton. Decyzję o jego budowie podjęto w 1950 r. i zależało na tym zarówno rządowi tureckiemu, jak i amerykańskiemu. Ostateczna umowa została podpisana 9 VIII 1951 r.

⁶⁷ AMSZ, 11/39/588, Raport nr 5 za czas od 15 kwietnia do 25 maja 1951, Ankara, 25 V 1951 r., s. 18–19.

⁶⁸ AMSZ, 11 / Raporty prasowe 1952, sygn. 40/597 (dalej: 40/597), Raport prasowy za okres od 10 grudnia 1951 do 20 lutego 1952, Ankara, 26 III 1952 r., s. 24.

⁶⁹ AMSZ, 11/36/591, Raporty prasowe za miesiąc grudzień 1951, Ankara, 19 I 1952 r., s. 24.

W 1952 r. Turcja spłacała zagraniczne zadłużenie z różnych pożyczek międzynarodowych, m.in. 12 mln funtów szterlingów kredytów brytyjskich, 15 mln funtów szterlingów pożyczki brytyjsko-francuskiej, 264,75 mln franków pożyczki francuskiej, 10 mln dolarów pożyczki amerykańskiej na zakup nadwyżek sprzętu wojskowego, 12 mln dolarów pożyczki z IBRD oraz 10 mln dolarów pożyczki udzielonej przez Związek Sowiecki w 1935 r.⁷⁰ W niektórych przypadkach spłacano w tym roku jedynie ratę kredytu, ale trzeba było doliczyć do niej odsetki. Od 1952 r. rozpoczęła się spłata odsetek od pomocy w ramach planu Marshalla, natomiast spłata kapitału rozpoczęła się dopiero w roku 1956.

Dla rządu tureckiego był to ogromny problem. Podczas spotkania z ambasadorem Stanów Zjednoczonych w Ankarze ambasador Turcji przy NATO Fatin Rüştü Zorlu zapytał dość błagalnym głosem: „Czy nie można po prostu zwiększyć trochę pomocy, powiedzmy, o 8 milionów dolarów?”⁷¹. W odpowiedzi usłyszał, że lepsze byłyby pożyczki, jednak Turcja wołała oczywiście pomoc. Jej rząd nie był zadowolony z odpowiedzi ambasadora USA, gdyż uważał, że nie wniosła ona niczego nowego. Amerykanie zakładali, że Turcja ma cierpliwie czekać, aż obcy kapitał będzie chciał w niej zainwestować⁷². Nie było to łatwe, gdyż zagraniczne firmy nie chciały lokować swoich środków w niestabilnym kraju, obawiając się strat i dużego ryzyka inwestycyjnego⁷³. Zainteresowane były jedynie obszarami objętymi pomocą w ramach planu Marshalla, ale tam rząd turecki wołał angażować firmy krajowe.

REAKCJE TURECKIEGO SPOŁECZEŃSTWA NA POMOC W RAMACH PLANU MARSHALLA

Po dwóch latach funkcjonowania amerykańskiego wsparcia społeczeństwo tureckie było podzielone co do jego przydatności. Według lewicowej gazety „Nuhun Gemisi” z 11 stycznia 1950 r., przyczyniło się ono do umocnienia władzy Republikańskiej Partii Ludowej (dalej: CHP) i pomogło jedynie magnatom i spekulantom – to oni otrzymali luksusowe auta, ich żony futra, a dzieci możliwość studiowania w USA. Właściciele wielkich majątków dostali sprzęt rolniczy, a lud cierpiał nędzę i był bezrobotny⁷⁴. Problem był oczywiście bardziej złożony. Udzielona pomoc nie wystarczała na zaspokojenie wszystkich potrzeb kraju, szczególnie nacisk został położony na zbrojenia, jednak należy pamiętać, że CHP, podobnie jak DP, nie rozumiały problemów wsi i nie skupiały się na nich. Ważniejszy dla nich był rozwój fabryk i dużych miast. „Nuhun Gemisi” krytykowała także ówczesnego ministra spraw zagranicznych Necmettina Sadaka za zbytne ufanie Amerykanom. Jej zdaniem, znoszenie ograniczeń importu, które następowało

⁷⁰ AMSZ, 11 / Raporty polityczne 1952, sygn. 40/596 (dalej: 40/596), Raport ekonomiczny za miesiąc marzec 1952, Ankara, 29 IV 1952 r., s. 2.

⁷¹ FRUS, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean 1952–1954 (dalej: 1952/VIII), Memorandum of Conversation, by the Ambassador in Turkey (McGhee), Ankara, 10 II 1952 r., s. 880.

⁷² TCCA, 3/5-1, Türkiye'nin petrol kaynakları, Ankara, 18 III 1953 r., s. 1.

⁷³ E. Athanassopoulou, *Turkey. Anglo-American Security Interests...*, s. 69.

⁷⁴ AMSZ, 11/38/580, Raport prasowy za okres od 1 stycznia do 20 lutego 1950, Ankara, 21 II 1950 r., s. 32–33.

stopniowo w ciągu roku, przyczyniało się do jeszcze większego ubożenia społeczeństwa i wypierania z rynku rodzimych towarów przez zagraniczne⁷⁵. W odpowiedzi na te zarzuty Köprülü skomentował w gazecie „Vatan” amerykańską politykę, podkreślając, że to dzięki doktrynie Trumana i planowi Marshalla Stanom Zjednoczonym udało się, bez kolejnego rozlewu krwi, zatrzymać wchłonięcie Turcji przez blok wschodni⁷⁶.

Jednak z biegiem czasu do krytyki dołączały kolejne tytuły prasowe. Na łamach „Yeni Sabah” potępiono rozliczne koncesje przyznane Amerykanom⁷⁷. Były one bardzo trudne do zaakceptowania dla Turków, gdyż kojarzyły się z kapitulacjami z okresu Imperium Osmańskiego. Pozwalały wchodzić amerykańskiemu kapitałowi na turecki rynek i kontrolować go, ale miały również pozytywny wymiar, gdyż rozwijały różne gałęzie gospodarki i pozwalały ustalić obszary priorytetowe dla alokacji pomocy. Te wszystkie negatywne i pozytywne aspekty dostrzec można dopiero z perspektywy czasu, dysponując wszystkimi danymi, do których ówczesni publicyści i obywatele nie mieli dostępu. Trzeba także pamiętać, że w omawianym okresie każda krytyka Amerykanów pociągała za sobą oskarżenia o komunizm i wspieranie Moskwy.

Największe rozczarowanie w tureckim społeczeństwie wywołało nieprzyjęcie w tym czasie Ankarę do NATO. Rządzący próbowali w jakimś stopniu zmniejszyć negatywne reperkusje tego faktu w polityce wewnętrznej, starając się o zwiększenie pomocy amerykańskiej. Turecka opinia publiczna uważała, że premier Menderes powinien zabiegać o zwiększenie „śmiesznie” małego wsparcia do rozmiarów zgodnych ze znaczeniem i zaangażowaniem kraju znad Bosforu, który przeznaczał połowę budżetu na obronę⁷⁸. Wyrażano przekonanie, że Turcja i USA potrzebowały siebie nawzajem i że niedostateczne wsparcie – nie tylko wojskowe, ale przede wszystkim żywnościowe – wynikało z braku zrozumienia sytuacji sojusznika przez Amerykanów. Wyrażano pogląd, że prezydent Celâl Bayar powinien osobiście porozmawiać z Trumanem, co miało rozwiązać problem⁷⁹. Zmieniała się również narracja gazet prorządowych, które przestawały demonstrować wdzięczność za udzieloną pomoc, zaczęły natomiast podkreślać, że USA nie działały dobroczynnie, a ich wsparcie przyniosło korzyść obu państwom⁸⁰.

PODSUMOWANIE

W omawianym okresie Turcja czuła się niewystarczająco doceniona jako potencjalny sojusznik USA, a jednocześnie potrzebowała modernizacji. Liczyła na to, że amerykańskie wsparcie finansowe przeznaczone zostanie na potrzeby najbardziej palące z jej punktu widzenia. Stany Zjednoczone widziały sytuację inaczej. Ich politycy i dyplomaci uważali,

⁷⁵ *Ibidem*, Raporty prasowe za okres od 21 lutego do 20 marca 1950, Ankara, 21 III 1950 r., s. 17.

⁷⁶ *Ibidem*, Raporty prasowe za okres od 21 lutego do 15 marca 1950, Ankara, 16 III 1950 r., s. 29.

⁷⁷ *Kimsenin Farkına Varamadığı Ağır ve Hazin Şartlar*, „Yeni Sabah”, 10 VIII 1948 r., s. 1.

⁷⁸ AMSZ, 11/39/591, Przegląd ważnych artykułów prasowych w miesiącu styczniu 1951, Ankara, 5 I 1951 r., s. 9.

⁷⁹ S. Simavi, *Amerika ve Türkiye*, „Hürriyet”, 26 I 1951 r., s. 1.

⁸⁰ *Dost Acı Sütler*, „Milliyet”, 5 I 1951 r., s. 1.

że pomoc była dostateczna. Zależało im na dofinansowaniu tych gałęzi gospodarki, które były im najbardziej potrzebne, a zarazem dbali o własny przemysł. Dlatego sprzedawali np. używane lokomotywy czy ciągniki, które po niedługim czasie psuły się całkowicie. Kontrowersyjne było również przysyłanie ekspertów opłacanych z części kredytów przekazanych przez Waszyngton. Specjaliści ci niejednokrotnie wypierali osoby zatrudnione wcześniej, a niekiedy kilku z nich badało to samo zagadnienie, pisząc podobne raporty, marnowali więc środki pomocowe.

W Turcji szczególnie zwracano uwagę na to, że znacznie większe od niej pieniądze otrzymywała Grecja. Mimo deklaracji, nie wydaje się, aby rząd w Ankarze, a przede wszystkim społeczeństwo uznawało, że wsparcie Aten w wojnie domowej było na tyle istotne, aby usprawiedliwić tę dysproporcję. Gazeta „Cumhuriyet” zauważyła z żalem, że w pierwszych latach planu Marshalla Niemcy, które w 1939 r. rozpętały światowy konflikt, otrzymały 549 mln dolarów, a Turcja, która wypowiedziała im wojnę – jedynie 9,5 mln⁸¹. Oczywiście należy pamiętać, że Ankarę wypowiedziała ją dopiero w lutym 1945 r., gdy wynik konfliktu był praktycznie przesądzony.

Stany Zjednoczone traktowały Turcję jak państwo podporządkowane, które powinno przyjmować wszelką pomoc z wdzięcznością i nie buntować się, jeśli w dalszym ciągu chciało otrzymywać wsparcie, czy to finansowe, czy – po przystąpieniu Turcji i Grecji do NATO – militarne. Ankarę nie czuła się jednak petentem, lecz sojusznikiem, który ma ogromny potencjał i powinien zostać doceniony. W omawianym czasie była to postawa trochę na wyrost, gdyż wspomniany potencjał mógł się rozwijać jedynie dzięki znacznym środkom otrzymywanym z zewnątrz, w innym wypadku był mało użyteczny. Pomoc ekonomiczna bezsprzecznie była Turcji potrzebna, aby kraj mógł się zmodernizować. Ankarę liczyła jednak na znacznie większe kwoty, które pozwoliłyby postawić ją w jednym szeregu z innymi państwami bloku zachodniego. Tymczasem jej położenie oraz niepewność co do zachowania się podczas potencjalnego konfliktu z ZSRS zniechęcały stronę amerykańską do większego wsparcia. Ponadto z perspektywy Waszyngtonu inne państwa potrzebowały go w większym zakresie. Do tego dochodził aspekt często umniejszany, a bardzo ważny w państwach demokratycznych, czyli sympatia opinii publicznej dla danego kraju. Amerykanie patrzyli na Turcję przez pryzmat jej postawy podczas I wojny światowej oraz kwestii ormiańskiej. W USA nie było silnego lobby protureckiego, co negatywnie wpływało na chęć Kongresu do zwiększania kredytów dla Ankary.

Turcy czuli się traktowani jako sojusznik drugiej kategorii, którego obarczono dużym wysiłkiem – choćby w kontekście wydatków budżetowych na obronność czy udziału w wojnie w Korei⁸² – nie udzielając w zamian wystarczających w jego odczuciu przywilejów. Nie byli zadowoleni z wysokości pomocy, zobowiązań, które musieli powziąć wobec innych państw, a także segmentów gospodarki, na które mogli ją przeznaczyć. Jednak ich kraj potrzebował modernizacji, a środki na nią mogły zapewnić jedynie Stany

⁸¹ Д. Гасанлы, *СССР–Турция: От неутралитета к Холодной войне (1939–1953)*, Москва 2008, s. 568.

⁸² Turcja wysłała do Korei brygadę liczącą 5 tys. żołnierzy, złożoną z trzech batalionów piechoty, dywizjonu artylerii i jednostek pomocniczych.

Zjednoczone. Rządzący, czy to z CHP, czy z DP, zdawali sobie z tego sprawę i dlatego zabiegali o kontynuację wsparcia. Bezspornie było ono jednym z głównych czynników, który spowodował opowiedzenie się Turcji po stronie Zachodu w okresie zimnej wojny. Bardzo ważne było również ciągłe poczucie zagrożenia ze strony Związku Sowieckiego i świadomość, że tylko dzięki amerykańskiemu sojusznikowi Ankara mogła skutecznie przeciwstawić się naciskom Moskwy.

Rządzący Turcją, chcąc w dalszym ciągu otrzymywać pomoc ze strony USA, nie mogli jej publicznie krytykować. Dlatego w literaturze utarło się przekonanie, że była ona znacząca i pozwoliła na rozwój gospodarczy kraju. Rzeczywiście wpłynęła korzystnie na wiele sektorów, ale gdyby zakończyła się w 1952 r., nie przyniosłaby realnej poprawy sytuacji. Na łamach tureckich gazet niezwiązanych z aktualnym rządem często podkreślano, że Amerykanie byli hojni w pochwałach, ale skąpi, jeśli chodzi o konkretne wsparcie. Z drugiej strony Waszyngton twierdził, że było ono wystarczające, ale Turcy nie potrafili go dobrze wykorzystać. Problem polegał na tym, że praktycznie każdy sektor gospodarki w ich państwie potrzebował znacznego dofinansowania, dlatego nie mogło ono spowodować szybkiej widocznej poprawy, a w wielu miejscach było wręcz niezauważalne. Ponadto Waszyngtonowi szczególnie zależało na sektorze zbrojeniowym i modernizacji wojska sojusznika, a Ankarze na poprawie poziomu życia społeczeństwa. Te dwie wizje były trudne do pogodzenia, tym bardziej że Ankara musiała cały czas ponosić znaczne wydatki na utrzymanie w gotowości swojej armii. Było to skutkiem poczucia zagrożenia ze strony ZSRS, domagającego się m.in. rewizji statusu cieśnin czarnomorskich oraz wysuwającego roszczenia do prowincji Kars, Ardahan i Artvin.

W tej sytuacji Turcja nie mogła przestawić swojej gospodarki na tory pokojowe i w związku z tym nie mogła podnosić materialnego poziomu życia mieszkańców. Prowadziło to do niepokojów wewnętrznych, gdyż obywatele nie rozumieli, dlaczego kraj, w którym brakowało podstawowych produktów, utrzymywał w stanie gotowości liczne siły zbrojne. Ta sytuacja była sukcesem Moskwy, dużo ważniejszym od negocjacji w sprawie cieśnin czarnomorskich i wspomnianych prowincji. Gdyby nie pomoc amerykańska, sytuacja ekonomiczna prawdopodobnie doprowadziłaby do podporządkowania się Ankary Związkowi Sowieckiemu.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych

Ministerstwo Żeglugi w Warszawie.

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP

Departament Polityczny 1945–1948;

Samodzielny Wydział Wschodni w latach 1949–1954.

National Archives US

Truman Doctrine (1947), Waszyngton, 12 III 1947 r., <https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine> (dostęp 4 VI 2023 r.)

Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean 1952–1954;

The Foreign Relations of the United States;

The Near East and Africa 1947;

The Near East and Africa 1951;

The Near East, South Asia, and Africa 1950.

The National Archives in London

Ministry of Technology, Petroleum Division, and Predecessors: Correspondence and Papers – POWE.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü;

Başkanlık Özel Kalem Müdürlüğü;

Kararlar Daire Başkanlığı.

Türkiye Cumhuriyet Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Celâl Bayar Arşivi.

Wilson Center Digital Archives, *Truman Doctrine, 'Recommendations for Assistance to Greece and Turkey'*, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/truman-doctrine-recommendations-assistance-greece-and-turkey> (dostęp 4 VI 2023 r.).

Źródła normatywne

T.C. Resmi Gazete, *1946 Yılı Bütçe Kanunu*, Ankara, 31 XII 1945 r.

Prasa

„Hürriyet”

„Milliyet”

„Tanın”

„Yeni Sabah”

OPRACOWANIA

Arrove R.F., *Philanthropy and Cultural Imperialism: The Foundations at Home and Abroad*, [Bloomington, Indiana] 1982.

Athanassopoulou E., *Turkey. Anglo-American Security Interests 1945–1952. The First Enlargement of NATO*, London–Portland 2012.

Britain and the Middle East: From Imperial Power to Junior Partner, red. Z. Levey, E. Podeh, Eastbourne 2008.

Bustdorff M.D., *Proclaiming the Truman Doctrine: The Cold War Call to Arms*, [College Station, Texas] 2008.

- Carver M., „A Correct and Progressive Road”. *US-Turkish relations*, May 2011, https://etd.ohio-link.edu/apexprod/rws_olink/r/1501/10?clear=10&p10_accession_num=bgsu1300992155 (dostęp 4 VI 2023r.).
- Dodd C.H., *Developments in Turkish Democracy* [w:] *Turkey Between East and West: New Challenges for a Rising Regional Power*, eds. V. Mastny, R.C. Nation, Boulder 1996.
- Holmes A.A., *Social Unrest and American Military Bases in Turkey and German since 1945*, Cambridge 2016.
- Keskin-Kozat B., *Negotiating the Institution Framework for Turkey's Marshall Plan* [w:] *Turkey in the Cold War*, London 2013.
- Olszowska K.W., *Kształtowanie się tureckiej sceny politycznej w latach 1938–1950*, „Perspektywy Kultury” 2022, nr 1 (36).
- Olszowska K.W., *Polskie uchodźstwo w Turcji podczas II wojny światowej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2022, nr 1 (39).
- Olszowska K.W., *The International Refugee Organization Protection in Turkey in the Immediate Post-war Period*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2019, nr 3 (146).
- Olszowska K.W., *The significance of the Black Sea in Turko-Soviet relations in 1939–1946*, „Folia Historica Cracoviensia” 2021, t. 27, z. 2.
- Sander O., *Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara 2006.
- Shaw S.J., Shaw E.K., *Historia Imperium Osmańskiego i Republiki Turcji 1808–1975*, t. II, tłum. B. Świetlik, Warszawa 2012.
- Steil B., *Plan Marshalla. Postawić świat na nogi*, tłum. K. Chojnacka, P. Chojnacki, Kraków 2020.
- Üstün S., *Turkey and the Marshall Plan: Strive for Aid*, „The Turkish Yearbook of International Relations” 1997, nr 27.
- Гасанлы Д., *СССР–Турция. От неутралитета к Холодной войне. 1939–1953*, Москва 2008.

Amerykańska pomoc dla Turcji w latach 1947–1952. Perspektywa turecka

Po zakończeniu II wojny światowej Turcja stała się ważnym państwem w polityce bliskowschodniej Waszyngtonu. W razie jego konfliktu z ZSRS Ankara miała umożliwić lądowanie sił amerykańskich w portach południowego wybrzeża Anatolii oraz na wyspach archipelagu greckiego. Stanowiła również bramę na Bliski Wschód.

Dlatego prezydent Harry S. Truman zaproponował objęcie Grecji i Turcji programem pomocy gospodarczej i militarnej, której celem było uchronienie tych państw przed znalezieniem się w strefie wpływów ZSRS. Celem niniejszego artykułu jest przyjrzenie się pomocy amerykańskiej w pierwszych latach jej funkcjonowania, a także odpowiedzenie sobie na pytania: Czy była ona wystarczająca? Jak jej wielkość wyglądała w zestawieniu z innymi państwami, które zostały nią objęte?

W literaturze przedmiotu znaleźć można stwierdzenie, że pomoc materialna USA dla Turcji była znaczna i stanowiła ważną część stosunków między tymi państwami. Jest ona refleksem opinii władz amerykańskich, których zdaniem była ona wystarczająca. Jednak Ankara liczyła, że wsparcie finansowe będzie większe oraz że przeznaczone zostanie na potrzeby najbardziej palące z jej punktu widzenia. Problemem były także rozmiary pomocy dla Turcji i Grecji w stosunku do wielkości tych państw, niekorzystne dla Ankary. Jednak naczelnym interesem amerykańskim i zachodnim było zatrzymanie rozprzestrzeniania się komunizmu, dlatego priorytet stanowiła Grecja, w której trwała wojna domowa.

SŁOWA KLUCZOWE

Turcja, plan Marshalla, pomoc amerykańska, zimna wojna, USA

The American Aid for Turkey in the Years 1947–1952: A Turkish Perspective

After the end of World War II, Turkey became an important country in Washington's Middle East policy. In the event of its conflict with the USSR, Ankara would allow US forces to land in the ports of the southern Anatolia and on the islands of the Greek archipelago. It also provided a gateway to the Middle East.

Therefore, President Harry S. Truman proposed placing Greece and Turkey under a program of economic and military aid aimed at keeping these countries from falling into the USSR's sphere of influence. The purpose of this article is to look at American aid in its first years, and to answer the questions: Was it sufficient? How did its size compare with other countries that were covered by it?

In the literature, one can find the statement that US material aid to Turkey was substantial and was an important part of relations between the two countries. It reflects the opinion of the US authorities, whose opinion was that it was sufficient. However, Ankara hoped that the financial support would be greater and that it would be allocated to the most pressing needs from its point of view. The size of the support for Turkey and Greece relative to the size of these countries was also a problem, unfavorable to Ankara. However, the overriding US and Western interest was to stop the spread of communism, hence the priority was Greece, where a civil war was underway.

KEYWORDS

Turkey, Marshall Plan, American aid, Cold War, USA

KAROLINA WANDA OLSZOWSKA – doktor nauk humanistycznych w dziedzinie historii, specjalizująca się w tematach dotyczących Turcji, asystentka badawcza w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kierownik Grantu Preludium 16 (Narodowego Centrum Nauki) zatytułowanego „Ankara balansująca między Waszyngtonem a Moskwą. Stosunki bilateralne turecko-amerykańskie i turecko-sowieckie w latach 1945–1952”. Autorka książki *Stosunki turecko-amerykańskie i turecko-sowieckie w latach 1945–1952* (2023). E-mail: karolinawanda.olszowska@uj.edu.pl.

KAROLINA WANDA OLSZOWSKA – PhD, historian, Turkologist. Research assistant at the Institute of History of the Jagiellonian University. Director of Grant Preludium 16 (National Science Centre) entitled: “Ankara Balancing Between Washington and Moscow. Turkish-American and Turkish-Soviet Bilateral Relations in 1945–1952”. Author of the book *Stosunki turecko-amerykańskie i turecko-sowieckie w latach 1945–1952* [Turkish-American and Turkish-Soviet Relations in 1945–1952] (2023).